

Lähteet

- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenteen ja kehitys*. Neljäs painos. Helsinki: Otava.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KETTUNEN, LAURI 1924: Miten on selitettävä suomenkielen *a ~ e, ä ~ e* vaihtelu? – *Virittäjä* 28 s. 57–70.
- KOIVISTO, VESA 1995: *Itämerensuomen refleksiivit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 622. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KULONEN-KORHONEN, ULLA-MAIJA 1985: Deverbaalisten *U*-johdosten semantiikka. *Suomi* 161. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAAKSO, JOHANNA 1990: *Translatiivinen verbinjohdin NE itämerensuomalaisissa kielissä*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 204. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Nyky-suomen sanakirja. Helsinki: WSOY 1980.
- NYMAN, MARTTI 1974: Synkronisen rekonstruoinnin rajat. – *Virittäjä* 78 s. 223–242.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÄISÄNEN, ALPO 1985: Suomen kielen *ne-* ja *ntu-*, *nty-*johtimiset translatiiviverbit. – *Virittäjä* 89 s. 1–32.
- 1988: Suomen kielen *U*-johtimiset verbit. *Suomi* 141. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 1978.
- Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201110. <http://kaino.kotus.fi/sms> (5.4.2019).
- Vauva.fi-keskustelufoorumi. <https://www.vauva.fi/comment/31653725> (17.11.2017).
- WINTER, HELMER 1978: *Meijän kiäl. Sukkeli sanoi ja sanamparssi Uurestkaupunkist ja muuhalt Vakka-Suamest*. Uusikaupunki: Turu Uurenkaupunkin Kilt.

KIRJALLISUUTTA

Ajalla on paikkansa

Maija Surakka: *Ajan paikka. Ajanilmausten kehityspolkuja lasten kielessä*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 139. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto 2019. 256 s. ISBN 978-952-61-2973-0. Saatavilla verkossa osoitteessa http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2973-0/.

Lapsen kieli on sellainen ihme, että sen ääreen ovat monet tutkijat pysähtyneet, tosin eri syistä ja lähtökohdista. Perinteisesti se on kiinnostanut psykologiaa ja kasvatustieteitä, mutta yhä enemmän myös kielentutkijat ovat etsineet siitä teoreettisia tarrumapintoja. Kansainvälisistä lapsenkielen tutkijoista nykyisin ehkä laa-

jimmin tunnettu on Michael Tomasello, käyttöpohjaisen tutkimussuunnan edustaja (ks. mm. Tomasello 2003). Suomessa kielen omaksumisen lingvistinen tutkimus on niukkaa, vaikka siihen sovelletavaa kieliteoriaa olisi tarjolla. Tähän tilanteeseen Maija Surakan väitöskirja *Ajan paikka: ajanilmausten kehityspolkuja lasten kielessä* on tervetullut. Kun auringon-sarastus idästä.

Se mitä tarkoitamme ajalla, on ihmisen mielen tuotetta. Ajan määrittely koostuu kulttuurisista konventioista, jotka opitaan kognitiivisten taitojen kehittyessä. Surakan tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten suomea ensikielenään omaksuva lapsi alkaa osoittaa tietoisuutta ajan olemuksesta ja omaksua ajasta puhumisen konventioita. Kielen tapa ilmaista aikaa on yhtäältä deiktinen ja näkökulmasidonnainen ja toisaalta absoluuttinen. Weistiin (2002) viitaten Surakka lupaa ottaa kantaa siihen, miten absoluuttis-konventionaalinen aika-viitteisyys ja sen ilmaiseminen integroituvat osaksi lasten temporaalis-käsitteellistä resurssia.

Surakan tutkimus on monografia. Aluksi hän esittelee tutkimusasetelman, tarkastelee kognitiivista teoriaa aika-viitteisyyden ja kielenomaksumisen näkökulmasta ja sen jälkeen analysoi aineistoa sekä tilastollisesti että merkityksiä tulkiten.

Aineisto ja teoria

Tutkimuksen aineisto koostuu 2½–8-vuotiaiden lasten kielestä tallennetuista, yhteensä 1144 puhejaksosta, joihin sisältyy ajanilmaus. Suurin osa on koottu päiväkirja- ja äänitallentein yhdeksän lapsen ja heille tuttujien aikuisten spontaaneista puhetilanteista. Surakka on hyödyntänyt kekseliäästi myös älypuhelimien tallennus- ja äänitysmahdollisuuksia. Lisäksi on käytetty kahden 7-vuotiaan aiempia haastattelutallenteita. Tällainen naturalistinen aineisto täyttää mielestäni hy-

vin tarkoituksensa, kun on kysymys kielen ilmiöstä, josta ei helposti saa pyydystetyksi riittävää dataa. Spontaanin puheen arvo käy ilmeiseksi aineistoja vertailevista tilastoista: vapaasti tuotetut arkipuheen lausumat antavat monipuolisemman kuvan ajanmääritteistä kuin haastattelut.

Tutkimuksen teoriapohja on kognitiivisessa lingvistiikassa, jota käsitellään luvussa 3 yleisesti ja myös sovellettuna kielen omaksumiseen. Aikaviitteisyyden lisäksi tarkastellaan muun muassa kielen konventionaalisuutta. Tähän aineistoon hyvin sopiva teoreettinen ratkaisu on skeeman määrittely suhteessa konstruktion. *Skeema* edustaa kehittyvää konventiota, ja *konstruktio* puolestaan on saavuttanut produktiivisuuden tilan ja konventionaalisen aikuiskielen muodon.

Käytännössä konstruktioksi nimitään tässä tutkimuksessa ajan adverbialleina toimivia lausekkeita. Työssä erotetaan kahdenlaisia skeemoja: merkitys- ja rakenneskeemoja. Merkitysskeemoja ovat puhehetki, mennyt aika ja tuleva aika. Rakenneskeemat ovat merkitysskeemojen toteutumia eli tilastoitavissa olevia konkreettisia kieliopillisia rakenteita (partikkeleita, lausekkeita, lauseita), jotka toimivat joko aikakehyksinä tai muodostavat ryhmän *Aika puheenaiheena*. Nämä osat on eroteltu luokiteltaviksi yksiköiksi. Kun muuttujiksi on vielä otettu lasten ikä ja ilmausten kieliopillinen tai sisällöllinen konventionmukaisuus, saadaan runsaasti kiinnostavaa tilastotietoa. Käy muun muassa ilmi, että selvästi yleisimpiä rakenneskeeman tyyppejä alusta pitäen ovat adverbilausekkeet ja partikkelit. Mutta kuten Surakka mainitsee, juuri siitä syystä muut, myöhemmin yleistyvät rakenneskeemat, kuten adpositiolausekkeet, ovat parempia kehityksen osoittimia. Tilastoista näkyy myös, että konventionaalisuus ei välttämättä lisääntynyt lineaarisesti iän myötä. Merkitysskeemojen kehitysvaiheiden yleistettävyyteen viittaa Aмесin (1946) englanninkielisen ja Surakan

suomenkielisen aineiston merkitysskeemojen prosenttinen vastaavuus eri ikäisillä lapsilla. Numeerisiin tietoihin perustuva luku 5 tarjoaa runsaasti dataa ja pohjustaa yleiskatsauksen antajana hyvin seuraavia, kvalitatiivista analyysia käsitteleviä lukuja.

Langackerin (2014: 66) mukaan adverbiaali-ilmausten tehtävä on tuottaa lauseen puheenaihetta täydentävää tietoa erilaisista riippuvuuksista tai olosuhteista. Surakka tulkitsee tätä niin, että adverbiaali-ilmaukset ovat olosuhdekehäykinä prosessiensa sekundaarisia kiintopisteitä; lausuman kuvio taas osoittaa, mikä käsitteistyksen osa on nostettu korosteisena esiin asiakokonaisuuden käsitteellisestä taustasta. Tämän ajatuksen hän on todentanut empiirisesti aineistostaan määrittelemällä *ajan paikan*.

Ajan paikka

Surakan tutkimuksessa ajan ilmaisemisen kehityksen tutkiminen fokusoituu pitkälti ajan adverbiaaleihin, aikaviitteisiin lausekeisiin ja aikaa käsitteleviin kysymyksiin. Predikaattiverbi on valmis tuki, jonka varaan ilmaukset rakentuvat. Tiedetään, että lasten kielenkehityksessä niin sanottu aikaviitteisyyden hajautuminen (*decentration*) ilmenee ensin tempusjärjestelmässä preesensin ja imperfektin erottumisena ja sen jälkeen vaihteittain adverbiaali-ilmauksissa. Surakan tutkimus alkaa ikävaiheessa, jossa lapset osaavat käyttää preesens- ja imperfektimuotoja.

Väitöskirjan otsikon *ajan paikka* on konkreettinen ilmiö. Sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen analyysin perusteella käy ilmi, että jo 2½-vuotiaiden lasten ajanilmauksissa tosiaan on *ajan paikka*, siis syntaktinen tila ”varattuna” ajanmääritteelle. Aineiston nuorimpienkin lasten ajanilmaukset, predikaattiverbeineen, ovat tyypillisesti kokonaisuutena konventionaalisia. Sen sijaan niiden sisältämät ajanmääritteet voivat

olla joko merkitykseltään tai rakenteeltaan ei-konventionaalisia. Surakan aineiston lapset alkavat käyttää ajan adverbiaaleja 2½-vuotiaina. Surakka osoittaa, että lapsi tunnistaa ajan paikan, siis sen syntaktisen ja pragmaattisen tilan, johon ajanmäärite kuuluu, ennen kuin hallitsee ajanmääritteen konventionaalisen muodon tai referenssin. Havainto on merkityksellinen ja antaa aiheen laajempaan pohdintaan.

Surakka paljastaa kiinnostavan rajapinnan: syntaktiseen rakenteeseen on upotettu muodollisesti tai semanttisesti ei-konventionaalinen adverbiaali, kuten seuraavat esimerkit osoittavat.

- (1) 3;2 Ne tuli meille huomenna.
(s. 43, 190)
- (2) 2;9 Minä kävin aamulla kylässä. [Todellisuudessa kyläilä pari viikkoa aiemmin illalla.] (s. 134)
- (3) 4;2 Mä voin tällä hetkellä olla siin etupenkillä. [Autossa puhuhetkellä kuljettaja ja lapsi.] (s. 102)

Tällaiset ajan paikoille asettuvat ajanmääritteet Surakka on nimennyt siirrejäjlittelyiksi eli siirteiksi (*deferred imitation*; ks. mm. Piaget 1962; Stern 1985; Meltzoff 2002).¹ Käy siis ilmi, että siirrettyjen adverbiaalien käyttö varaa lasten lausumissa ajanilmausten paikan silloinkin, kun ajan käsitteellinen resurssi ei ole vielä

---

1. *Siirre* on oma suomennokseni. Väitöskirjan esitarkastusvaiheessa kävi ilmi, että Surakka etsi sopivaa termiä kuvaamaan prosessia, jossa rakenteeltaan konventionaalisisessa ilmauksessa ajan paikalla on ei-konventionaalinen ajanmäärite. Pohdin silloin, olisiko kysymyksessä eräänlainen siirrejäjlittely eli siirre (ks. Kauppinen, tulossa). Tämä termi on nähdäkseni osuvampi suomennos *deferred imitation* -termille kuin aiemmin esittämäni *viivetoisto* (ks. Kauppinen 1998).

riittävän jäsentynyt konventionmukaisen ajanilmauksen tuottamiseksi. Surakka määrittelee tilanteen siten, että aineiston pienimpienkin lasten KIELIOPPI-skeema on riittävästi kehittynyt, jotta sitä voidaan käyttää resurssina ajanilmausten sijoittamisessa niiden konventionmukaisille syntaktisille paikoille. Lapset täyttävät ajan paikan aluksi muutamilla ympäristössään kuulemillaan ja muistivaraisesti jäljittelemillään ajanmääritteillä, joilla he pystyvät ilmaisemaan aikaa vain likimääräisesti.

Esimerkissä 1 tempuksen ja adverbiaalilin välillä on semanttinen inkongruenssi. Esimerkin 2 ristiriita on ajan mittasuhteissa, mutta suunta menneeseen on oikea. Surakan näkemys esimerkistä 3 on, että adverbilauseke *tällä hetkellä* sopii tilanteeseen eikä siinä ole rakenteellista kaan ristiriitaa, mutta konventionaalisesti se on vakiintunut tarkoittamaan jotakin abstraktimpaa tilannetta. Olen samaa mieltä. Lausekkeella on siirteen luonne – se on leikkautunut jostakin aiemmin kuullusta puhetilanteesta. Kysymyksessä on Fillmoren ja Kayn (1995: 3-15–3-21; ks. myös Goldberg 2006: luvut 3–5) mainitsema *varausperiaate* (*pre-emption*). Puhujalla on taipumus käyttää mielessään valmiina olevaa ilmausta ja siirtää se konstruktiosta olevaan paikkaan, joka hänen intuiotensa mukaan sopii siihen rakenteeltaan ja aiheeltaan. Surakan tutkimuksessa huomio ei ymmärrettävästi kohdistu siihen, että myös ajan paikkaa ympäröivä syntaktinen rakenne voi olla (ja usein onkin) synnyltään siirrejäljittely, siis kokonaisuena käyttöön otettu syntaktinen skeema.

Surakan tekemä havainto *ajan paikasta* saa tukea monelta aiemmalta tutkijalta. Sitä voi verrata ensinnäkin Sternin (1985: 174) kuvaukseen varhaisen siirrejäljittelyn luonteesta: lapsella pitää olla kyky koordinoita mielessä olevat skeemat operaatioihin, jotka ovat ulkoisissa toiminnoissa tai sanoissa. Skeemat ovat Sternillä siis, niin kuin Surakallakin, konstruktion edeltäjiä.

Puhetilanteessa skeemoihin yhdistyy jokin referentiaalinen (tässä tapauksessa aikaan viittaava) aines, joka voi varhaisvaiheessa erottua epäkonventionaalisuutensa vuoksi. Surakan havainnot tulevat nähdäkseen lähelle myös Möttösen (2016: 29–30) ajatusta syntaktisen skeeman ja leksikaalisen aineksen välisestä suhteesta: syntaktinen ja leksikaalinen kuuluvat yhteen kontekstuaalisesti ja rakenteellisesti mutta toisaalta erottuvat semanttisiksi yksiköiksi, jotka edustavat kielen prosessoinnin tai kieliopillistumisen eri tasoja – Surakalla kielen eri omaksumisvaiheita.² Siinä konkretisoituu edellä referoitu (Langackerin) ajatus: adverbiaalilmaukset ovat sekundaarisia suhteessa lausuman kuvioon.

Ajan kognitiivisia teorioita – Moore, Weist

Surakka on asettanut tutkimuksensa yhdeksi periaatteeksi muodon ja merkityksen rinnakkaisen tarkastelun. Laajempänä kehityksenä on kognitiontutkimus, jonka lähtöajatuksia on, että ajasta puhumisen konventionmukaisuus kehittyy lapsen oppiessa ymmärtämään itsensä paitsi tässä ja nyt myös menneisyydessä ja tulevaisuudessa. Siihen kuuluu aikakäsityksen hahmottaminen kielen tasoa moniulotteisempaan, toisaalta deiktisenä tai perspektiivisidonnaisena, toisaalta absoluuttisena. (Ks. Moore 2006, 2014.) Surakka havaitsee aineistoistaan Mooren mainitsemia egokeskisyyden ominaisuuksia: tapahtumat ajoitetaan oman kokemusmaailman kiintopisteen kautta.³ Mooren

2. Siirteiden tyyppisiä ovat myös memoroidut kielen kokonaisuudet, joita tutkijat ovat jo pitkään havainneet. Niitä on tyyppillisesti tarkasteltu etiäisinä, jotka eivät vielä edusta kielen produktiivista käyttöä (esim. Lieko 1992). Siirrejäljittelyn, memo-roinnin ja produktiivisuuden raja onkin nähdäkseen sumea, niin lasten kuin aikuistenkin kielessä.

3. On syytä huomauttaa, että termien kaltaisuudesta huolimatta Mooren egokeskisyyks ei

EGOKESKINEN AIKA -metaforassa menneisyys ja tulevaisuus suhteutuvat egon perspektiivistä nykyhetkeen. Pienen lapsen aika ja minus on tässä ja nyt.

Weistin (2002) relatiivinen, tapahtumakeskinen viitteisyysnäkökulma on Surakan mukaan yksi lapsenkielelle ominainen ajanmäärittelyn tapa. Se perustuu luontaisesti ihmisen toimintaan, kokemuksiin ja niiden kielenkäsittämiseen. Nuorimmat lapset selviytyvät lähinnä puhehetken tapahtumien ilmaisemisesta. Varhaisvaiheessa menneen ajan määrittämisestä tavallisia Surakan aineiston ovat *äskən* ja *viimeks*. Monet täsmätulkintaa edellyttävät deiktiset määritteet sen sijaan ovat enintään oikeansuuntaisia, niin kuin esimerkeistä 1 ja 2 kävi ilmi.

Aiemmat ja toistuvat tapahtumat ovat ensisijaisia ajan määrittämisen keinoja silloin, kun puhe- ja tapahtumahetken ulkopuolella olevien viittaushetkien käsitteet eivät vielä ole hallussa. Nelivuotias viittaa Surakan aineistossa tapahtumaan (*kun isä ja minä viimeks mopoiltiin*), mutta seitsemivuotias jo vuosilukuun (*sillon kaksituhatta viistoista*). Tapahtumakeskisyys tai tapahtumiin perustuva ajan hahmottaminen tuottaa lapsen puheeseen myös analogisia muodosteita, kuten seitsemä-

tiaan lausumassa *Diskona oli äitin synttärin...tai sen jälkeen* (s. 127). Esimerkissä tapahtumakiintopiste on disko. Siitä on muodostettu *maanantaina*-tyyppisen kietymän analogia *diskona*, joka avulla voi kiertää konventionaalisen adverbilausekkeen *viime perjantaina*. Surakka luonnehtii keinoa myös metonymiseksi, koska siinä *disko* edustaa viitattua ajankohtaa. Tällainen korostunut tapahtumiin viittaaminen edeltää abstrahoituneiden ja vakiintuneiden aikayksiköiden omaksu- mista. Esimerkissä näkyy myös lapsen kyky määrittää aikaa ja luoda analogioita.

Tapahtumakiintopisteet ovat hyödyllisiä rakennustelineitä eheiden tarinoiden tuottamiseksi. Tämä on Surakan mukaan oletettavasti tehnyt tarpeelliseksi myös noin 5-vuotiaalla runsastuneen *kun*-aikakehyskonstruoinnin, jota hän pitää konventiosta poikkeavana. Tämän egokeskisen *kun*-aikakehyskonstruoinnin Surakka määrittelee eräänlaiseksi siltarakenteeksi kohti abstraktimpia ajanmäärittämisen tapoja, koska sen yksinomainen tehtävä näyttää olevan puhehetkestä etäällä olevien tapahtumien ajoittaminen. Muodoltaan rakennetyyppi *kun mä olin kolme mua sattu tänne* ei näytä poikkeukselliselta, mutta Surakka perustaa ajatuksensa esiintymien määrään, muodon toistuvuuteen ja joihinkin aikuiskielestä poikkeaviin piirteisiin. Tämän rakennetyypin avulla lapsi voi Surakan mukaan ”kielentää käsitteistystä konkreettinen osamerkitys kerrallaan, mikä ei ole mahdollista luonteeltaan abstrahoituneempien adverbialilausekkeiden konstruoinnissa” (s. 118). Lisäperusteeksi hän esittää, että samaan aikaan substantiivi- ja adverbilausekkeiden sattumanvarainen käyttö vähenee aineistossa selvästi. Tämä on uudelleen, kiinnostava hypoteesi, joka tullee testatuksi seuraavissa tutkimuksissa.

Ajan määrittelyn oppimisen yksi kynnyssehto on viittaushetken eriytyminen tapahtuma- ja puhehetkestä. Se tapahtuu Surakan aineistossa 4–4½ ikä-

---

ole tulkittavissa samaksi kuin Piaget'n tunnettu egosentrisyyden käsite. Surakka ei sitä väitäkään, mutta sivulla 147 hän esittää, että "[e]gokeskisyys (Piaget 1959: 9; Nelson 2001: 18) on lapselle suhteellisen selvärajainen strategia menneeseen viitattavien ajanilmausten konstruoinnissa". Surakan viittaamassa kohdassa Piaget kuitenkin tarkoittaa lähinnä puheen suuntaamista: "The talk of our two subjects may be divided into two large groups – the ego-centric and socialized. When a child utters phrases belonging to the first group, he does not bother to know to whom he is speaking or whether he is being listened to." Varhaisen vuorovaikutuksen kyvyn kieltäväksi tulkittuna Piaget'n egosentrisyys sai kritiikkiä jo 1930-luvulla Vygotskiltä (1962 [1934]). Paradoksaalista on, että Piaget'n (1962, 1979) yksityiskohtaiset empiriset havainnot kuitenkin osoittavat lapsen varhaisen, kehollisen vuorovaikutuksen merkityksen kielen edeltäjänä.

vuoden paikkeilla. Sen jälkeen onnistuu adpositiolausekkeiden muodostaminen, minkä Surakka ajoittaa aineistossaan 5 vuoden ikään. Oppimisprosessia voi seurata Surakan esimerkeistä: alle nelivuotias tavoittelee terminatiivia *vii-den* [X:n] *päästä*, mutta viisivuotiaana hän käyttää kysymyksessään luontevasti prepositiorakennetta *ennen sitä kun me ruvettiin syömään*. Weistin mallin viitekehuksesta käsin tulkittuna adpositioiden käyttö näyttää indikoivan puhehetken, tapahtumahetken ja viittaushetken välisen aikaviittauksen hallintaa.

Vuorovaikutus, analogia ja metafora

Surakan tutkimuksen teoreettinen kehys on kognitiivisessa lingvistiikassa, ja hänen aineistonsa koostuu puhekielisistä vuoroista, joissa on toisinaan mukana myös keskustelukontekstia. Tiedetään, että kognitiivisessa lingvistiikassa käsitteistämistä ei ole tapana analysoida siihen tapaan empiirisesti kuin vuorovaikutuslingvistiikassa (Etelämäki, Herlin, Jaakola & Visapää 2009). Surakka luovii näiden paradigmojen välisellä alueella. Hän kyllä esittelee vuorovaikutustutkimuksen näkemyksiä ja havainnoi kiitettävästi arkipuheen ominaisuuksia yksittäisiä esimerkkejä analysoidessaan, mutta kun hän asemoi ensisijaiseksi käsitteistäjäksi puhuvan lapsen ja toissijaiseksi tutkijan itsensä (s. 58), aineistossa näkyvä dialoginen keskusteluvuorovaikutus ei saa juurikaan painoarvoa. Mainiona asiana kuitenkin pidän sitä, että Surakka ottaa huomioon myös kehollisen vuorovaikutuksen – onhan aineistoon saatu muutamia multimodaalisia ajanmääritteitä, jotka toimivat myös ”ajan metaforien oraina” (s. 176).

Analogia ja metafora ovat ihmismielen varhaisia keinoja. Tutkimuksen esimerkeistä hahmottuu kielen omaksutuksen ja käytön perustekniikka: lausuman hahmon (konstruktion) analoginen variointi. Analogian ja metaforan avulla

on lasten havaittu tuottavan aikuiskielen aineksista produktiivisesti omia muodosteita. Ajan määrittämisen tarpeeseen lapsi voi kehittää omintakeisia adverbeja ja adverbilausekkeita. Surakka on rekisteröinyt ja analysoinut tilanteita, joissa lapsi on rakentanut omia tilapäissääntöjä ja muodostanut niiden mukaisia, ei-konventionaalisia ajan ilmauksia. Johdonmukaisina tilapäismuodosteinane ovat verrattavissa Laalon morfologia-tutkimuksessa (2010) kuvattuihin lasten miniparadigmoihin.

Ajattelun, kielen ja toiminnan yhteys ilmenee syklistä, spatiaalisista ja mielikuvaskemaattisista ajan hahmottamisen kiintopisteistä. Aurinko on maan päällä elävän olennon tärkein ajan rytmittäjä ja siksi luonteva lähtökohta nelivuotiaan *päivällä*-tyyppisten ajanmääritteiden X-LLA-analogialle: *Minä heräsin auringolla. Auringolla saa herätä*. (S. 130.) Myös seuraavassa esimerkissä ajankulun jäsentäjänä on valo, mutta siinä lapsi muotoilee aikaa määrittävän *aika*-substantiivin ja syntaktisen rakenteen aivan kuin kysymyksessä olisi paikka, jonne voi matkustaa. Lapsi (3;8) näkee lastenohjelmassa, miten henkilöt matkustavat vuoristoradassa pimeällä ja toteaa: *Kohta ne menee aamulle* (s. 131). Surakan aineistossa onkin eniten POLKU-metaforan sekä ajan ja egon liikettä implikoivia lausumia.

Tutkimuksen monista yksityiskohdista käy ilmi valon määrän, vuodentakieron ja toistuvien rituaalien vaikutus ajan määrittämiseen. Syklisten ajan käsitteiden hallinta kehittyi iän myötä ytimeistä ulkokehälle: vuorokausi (n. 4-vuotiaat), viikko, kuukausi (5- ja 6-vuotiaat), vuosi ja kellonajat (7- ja 8-vuotiaat).

Mielikuvaskemat ovat kehollisesti koettujen arkikokemusten abstraktioita. MENNEISYYS ON TAKANA -analogian avulla lapsi pystyy kiertämään vaikean deiktisen ’toissapäivän’ vastatessaan ’milloin’-kysymykseen seuraavasti: *Kaks tonne taaksepäin päivää*. Puhuessaan hän

samalla heilauttaa kädellä olan yli taakse-päin peukalo edellä. Näin tämä alle kuusi-vuotias hyödyntää spatiaalista käsitteistymällä viitatessaan menneeseen ajankohtaan. Tällaiset autenttiset esimerkit ovat todistusvoimaisia kognitiivisen kielentutkimuksen perusajatusten todentajia. Niiden avulla voi saada käsityksen Mooren EGOKESKINEN AIKA -metaforassa tarjoitetusta liikkuvan egon tapauksista.

Kokoavasti

Maija Surakka asetti itselleen haasteen: miten absoluuttis-konventionaalinen aikaviitteisyys ja sen ilmaiseminen integroituvat osaksi lasten temporaalis-käsitteellistä resurssia? Koko ongelmaa ei tietystikään voi ratkaista, mutta monia olennaisia selityksiä on tullut tarjolle. Lapsen lähtöpiste on aikakoordinaation origossa, egokeskisessä nykyhetkessä, josta hän vähitellen jäsentää aikaa valoisuuden vaihtelun, toistuvien toimintojen ja rutiinien avulla. Lapsella on myös käytössään käsitteellinen resurssi, analogisen abstrahoinnin kyky, joka mahdollistaa muun muassa ajankulun abstrahoinnin kehollisten skeemojen pohjalta sekä skeemojen ja rakenteiden varioinnin. Kielenkäytön tukirakenteina on rakkenneskeemoja ja vakiintuneita ilmauksia, joista ainakin osa kehittyy joustaviksi konstruktioiksi. Ajan syklinen kehä laajenee ja tukee deiktisyyden, muistamisen ja asioiden yhdistämisen kykyä.

Maija Surakka on tehnyt uranuurtajan työn soveltaessaan kognitiivisen lingvistiikan teoriaa ja terminologiaa lasten kielenoppimiseen. Tutkimusasetelma on taitavasti laadittu. Asettamansa tavoitteen hän on saavuttanut erittäin hyvin. Tutkimuksen empiirinen analyysi on vakuuttava. Tutkimus on laaja ja perusteellinen, rohkean kokeileva ja erinomaisen kiinnostava kokonaisuus aiheesta, jota ei Suomessa eikä paljon muuallakaan ole aiemmin tutkittu.

ANNELI KAUPPINEN
etunimisukunimi@gmail.com

Kirjoittaja on professori emerita.
Hän toimi Surakan vastaväittäjänä.

Lähteet

- AMES, LOUISE B. 1946: The development of the sense of time in the young child. – *Journal of Genetic Psychology* 68 s. 97–126.
- ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskustelunanalyysia yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 s. 162–187.
- FILMORE, CHARLES – KAY, PAUL 1995: *Construction grammar*. Käsikirjoitus. Stanford, CA: CSLI Publications.
- GOLDBERG, ADELE E. 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- KAUPPINEN, ANNELI 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- (tulossa): *Mistä kieli meihin tulee*. Tampere: Vastapaino.
- LAALO, KLAUS 2010: *Lapsen varhaiskielioppi ja miniparadigmat*. Helsinki: SKS.
- LANGACKER, RONALD W. 2014: Subordination in a dynamic account of grammar. – Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski & Helena Sorva (toim.), *Contexts of subordination. Cognitive, typological and discourse perspectives* s. 17–72. Amsterdam: John Benjamins.
- LIEKO, ANNELI 1992: *The development of complex sentences. A case study of Finnish*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MELTZOFF, ANDREW N. 2002: Elements of a developmental theory of imitation 2002. – Andrew N. Meltzoff & Wolfgang Prinz (toim.), *The imitative mind. Development, evolution and brain bases*. Cambridge: Cambridge University Press.

- MOORE, KEVIN E. 2006: Space-to-time mappings and temporal concepts. – *Cognitive Linguistics* 17 s. 199–244.
- 2014: *The spatial language of time. Metaphor, metonymy, and frames of reference*. Amsterdam: John Benjamins.
- MÖTTÖNEN, TAPANI 2016: *Construal in expression. An intersubjective approach to cognitive grammar*. University of Helsinki 2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1902-5>.
- PIAGET, JEAN 1959: *The language and thought of the child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- 1962: *Play, dreams and imitation in childhood*. New York, NY: The Norton Library.
- 1979: Schemes of action and language learning. – Massimo Piattelli-Palmarini (toim.), *Language and learning. The debate between Jean Piaget and Noam Chomsky* s. 164–167. London: Routledge & Kegan Paul.
- STERN, DANIEL N. 1985: *The interpersonal world of the infant*. London: Karnac Books.
- TOMASELLO, MICHAEL 2003. *Constructing a language. A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- VYGOTSKY, LEV 1962 [1934]: *Thought and language*. Cambridge: The MIT Press.
- WEIST, RICHARD M. 2002: Temporal and spatial concepts in child language. Conventional and configurational. – *Journal of Psycholinguistic Research* 31 s. 195–210.

Konstruktiotutkimus tavan infinitiiveistä

Markus Hamunen: *Tavattomat infinitiivit. Eräiden myötätapahtumisen infinitiivirakenteiden konstruktiokielioppia suomen murteissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2019. Johdanto 139 s. ja neljä artikkelia. ISBN 978-951-51-5203-9. Väitöskirjan johdanto on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5203-9>.

Viimeaikaisessa fennistiikassa on ollut nähtävissä kasvava kiinnostus teoriapainotteiseen semanttis-kieliopilliseen tutkimukseen. Tähän rintamaan liittyy myös Markus Hamunen väitöstudiumuksellaan. Hamunen tutkimus käsittelee neljää suomen kielen infinitiivirakennetta konstruktiokieliopin näkökulmasta. Tutkimuskohdeena ovat niin kutsuttu koloratiivikonstruktio (esim. *juosta jolkuttaa*), E-infinitiivin instruktiiivi (*juoksee jolkuttaen*), MA-infinitiivin adessiivi (*juoksee jolkutamalla*) sekä MA-infinitiivin abessiivi

(*juoksee jolkuttamatta*). Hieman yleistäen rakenteiden voi sanoa kuvaavan sitä, miten jokin tapahtuu.

Hamunen tutkimusaineisto pohjautuu suomen murteisiin, ja se on koottu Lauseopin arkiston, Digitaalisen muotoopin arkiston sekä *Suomen murteiden sanakirjan* materiaaleista. Aineistoa on tuhansia esimerkkejä, mikä on tutkimusasetelmaan ja tutkimuskysymyksiin nähden hyvinkin riittävästi. Vaikka työn alaotsikossa on maininta suomen murteista ja tekijä sanoo aineiston tarjoavan ikkunan valittujen infinitiivirakenteiden käyttöön puhutussa suomessa, ei tutkimus ole varsinaista murteentutkimusta ainakaan perinteisessä dialektologisessa mielessä eikä liioin nykyisen suomen puhekielen rakenteiden selvittämistään. Sen sijaan Hamunen selvittää tarkastelemissä rakenteiden merkitystä, käyttöä ja kirjoja vanhoissa kansanmurteissa. Var-